

“Sevdiyim əsər” layihəsində yazarların, elm, sənət adamlarının ən çox sevdiyi əsər haqqında söhbət edirik. Budəfəki həmsöhbətimiz Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlıdır. Sabir müəllimin sevdiyi əsər Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” poemasıdır.

- Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” poeması hansı məziyyətlərinə və bədii keyfiyyətlərinə görə sizə sevdiyiniz əsərdir?

- Bütünlükdə Nizami Gəncəvi yaradıcılığı insanlıq tarixinin ən heyretəmiz olaylarından, bəlkə də, əfsanələrindən, dünya söz sənətinin elçatmaz zirvələrindən biridir. Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi, Nəsimi, Füzuli... İkisi o dövrün şərtlərinə uyğun farsca, ikisi də ana dilində-yeni türkçə yazan bu dörd dahi Azərbaycan-türk bədii-fəlsəfi təfəkkürünün orta əsrlər səviyyəsinin nə dərəcədə yüksək olduğunu göstərəcək, öz ilahi genişliyi və fəlsəfi dərinliyi ilə yalnız antik yunan dramaturgiyası, Çin və Hind mədəniyyəti ilə müqayisə edilə bilər. Maraqlıdır ki, ömrünü Gəncədə keçirmiş Nizami həm yunan ədəbiyyatı və fəlsəfəsi, həm Hind mitologiyası və folkloru, həm də Çin mədəniyyəti ilə yətinəcə tanış idi və əsərlərində heç bir məhdudiyət qoymadan küresəl bilgilərə əsaslanıb və bəşəriyyətin problemlərini həlli yollarını axtarıb. Mənim Nizamiyə sevgimin bir səbəbi budur.

Mənə elə gəlir ki, oxucularımızın çoxu Nizamini yaradıcılığını ümumi şəkildə bilsələr də, onun əsərlərini əvvəldən axıra, dərk edə-ədə oxuyan o qədər də çox deyil. Bunun bir səbəbi tərcümələri oxumağın çətinliyi-dirsə, bir səbəbi də Nizamini ədəbi irsinin həcmidir. Dahi şair ömrü boyu yorulmadan çalışıb və təsadüfi deyil ki, bəzi alimlər bunu heyretlə vurğulamış və onun əsərlərinin ümumi həcmi ömrünün günləri arasında bölərək adımı təəccübləndirən nəticələrə gəlmişlər.

Nizami Gəncəvi yaradıcılığına sevgimin ikinci səbəbi onun beş poemasında epik genişliklə, mürəkkəb sülhətli lirik zərifliyin inanılmaz bir kamilliklə qovuşub vəhdət təşkil etməsidir. Onu da qeyd edim ki, “Xəmsə” yazılmasaydı da Nizami öz lirikalığı ilə yenə Şərqi dahi şairləri sırasında yer alardı.

Nəhayət, Nizami Gəncəvinin uşa türkçə yazmaması hələ də mübahisəlidir. Bir neçə il öncə onun türkçə şeirləri barədə xəbər yayıldı, hətta Təbrizdə həmin şeirlər nəşr edilmişdi. O şeirlərin Nizamini farsca yaradıcılığı ilə son dərəcə yaxından səsləşməsinə, ifadə tərzindəki yasa-

xınlığı görmək mümkün deyildi. Lakin nədənsə, bu məsələyə ciddi yanaşılmadı. Məncə, ədəbiyyat aləmində, xüsusən iranşünaslar arasında müəyyən qüvvələr ciddi-cəhdlə Nizamini türkçə yazmasının mümkünsüzlüyünü isbat etməyə çalışır və həqiqətin üzə çıxmasına mane olurlar. Onun türk kimliyinin şübhələrdən xilas olması kimlərsə sərf eləmir.

Bu layihə üçün Nizami Gəncəvinin seçməyimdə onun öz şairimiz olması da rol oynayır, düzdür, son zamanlar başqalarına heyranlıq, özümüzü inkar dəbə çevrilib və bu, məni belə sorğularda öz ədəbiyyatımıza müraciət etməyə vadar edir, lakin mənim seçimimin əsas səbəbi bu deyil, Əsas səbəb Nizamini şəxsiyyət bəy-yüklüdür. Dünya ədəbiyyatında mövzusunun qeyri-adiyi, süjetinin mürəkkəbliyi, məntiqli və monolit ardıcılığı, fəlsəfi dərinliyi, yerlə-göyün kosmik bütünlüyünün dərk və təsviri baxımından “Yeddi gözəl” səviyyəyə əsaslıdır və ya mən xatırlamıram. Həm də nəzərə almalıyıq ki, bu əsər XII yüzillikdə yazılıb.

Dünya ədəbiyyatında sevdiyim əsər çoxdur, onlarla əsər adı çəkər və bu sevgimi əsaslandıraram. L.Tolstoyun “Anna Karenina”, V.Hüqonun “Səfillər”, İ.V.Hötenin “Gənc Verterin iztirabları”, E.Voyniçin “Ovod”, C.Londonun “Martin İden”, R.Taqorun “Bağban”, E.R.Rollandın “Jan Kristof”, Q.Q.Markesin “Yüz ilin tənhalığı”, K.Hamsunun “Torpağın bərəketi”, E.Heminqueyın “Qoca və dəniz”, F.Kafkanın “Çevrilmə”, C.Steynbekinin “Siçanlar və adamlar”, C.M.Kutzeenin “Maykl K.-nin həyatı və zamanəsi”, J.Saramaqonun “Təxirəsalınmaz ölüm”, Çingiz Aytmatovun “Ağ gəmi” əsərləri və s. bir sıra digər müəlliflərin oxuduğum və dünyada tanınan romanları barədə danışa bilərəm. Ayrı-ayrılıqda bu əsərlərin hər biri müəyyən yaşda həvəslə oxuduğumuz və bizə təsir göstərmiş əsərlər olub. Bizim dünya ədəbiyyatı ilə tanışlıqda dil və yaşadığımız mühit faktorları da nəzərə alınmalıdır. Bu əsərlərin hər birini

ni “Yeddi gözəl”lə yan-yan qoyub müqayisə aparmaq və bu zaman Nizami Gəncəvinin təfəkkür dairəsinin nə dərəcədə fərqli, geniş və bəşəri mahiyyətli olduğunu görmək çətin deyil. Şübhəsiz, zövqlər müxtəlifdir. Adlarını çəkdiyim əsərlər dünya ədəbiyyatının şah əsərləridir, hər birinə insan taleyinin, savaşın, barışın, sevginin, tənhalığın, Tann-insan münasibətlərinin, yurd, torpaq sevgisinin, şəxsiyyət və mühit münasibətlərinin belli bir tərəfi yüksək bədiiliklə incələnir. Diqqətlə yetirsək, bu mövzuların hamısı “Xəmsə”dən keçir və yüzillər öncə. Bu mənada “Yeddi gözəl”in üstünlüyünü görmək mümkün deyil.

- Fransız alimi D. Erblo bu əsəri roman adlandırır. Argumenti də budur ki, “Tülküün əhvalatı”, “Tebillər romanı”, “Troya haqqında roman”, “Eheans romanı”, “Tristan haqqında roman” və s. romanlar 9 və 12 hecalı şeirlə yazılıb. Deməli, romanlar əvvəllər nəzmlə yazılıb, bu da onu göstərir ki, roman deyərək forma yox, məzmun

- Bədii əsər tarix kitabı deyil və ona əsasən hansısa söz ustasının nəyisə təhrif etməkdə günahlandırmaq olmaz. Bədii əsərdə müəllif “öz tarixini” yaradır. Önemli olan tarixi təkrarı deyil, müəllifin bu mövzuya əsaslanıb nə demək istəməsi və gəldiyi ideya-estetik və əxlaqi-humanist nəticələrdir. Firdovsi süjətlərinə müraciətin bir səbəbi Şərqi bəzi böyük şairlərinin Firdovsi ilə yarışmaq həvəsidir. Çoxu Şərqi-İslam mifologiyasından və tarixindən gələn mövzuların farsca yazılmasının, “Şahnamə” süjətlərinin hətta vəznə saxlamaqla yenidən, daha dərinlən araşdırılaraq yazılmasının bir səbəbi öz ilhamının qüdrətini göstərmək istəyidir. Sevginin gücünü, qəhrəmanlığı, cəmiyyət və hökmdar münasibətlərini, ölüm-süzlük axtarışlarını, insanın kamilləşmə yollarını təsvir etmək istəyərkən yeni süjet axtarmaqdansa, yeni yeni bina tikmədənə, məlum və köhnə binaya yeni naxışlar vurmağa üstünlük verirdilər. Belə olanda bədii naxışları və sözləri daha asanlıqla mü-

yer qazandıran və intibah səviyyəsinə qaldıran da elə Nizamini “Yeddi gözəl”dəki bu düşüncə və ideya yeniliyidir. Ədalətli padşah yerinə kamill insan! Nizamini “Yeddi gözəl”də gəldiyi qənaət budur. Üstündən sərkiz əsr keçsə də hələ də dünyada dövlət və cəmiyyətin normal münasibətlərinə şərait yaradan mükəmməl qanunçuluq mühiti yaratmaq tam mümkün olmamışdır.

Hətta belə qanunların işlənilib hazırladığı ölkələrdə də onların təbiiqi insanın kamill olmasının, cahillik və mədəni səviyyənin aşağılığı üzündən böyük çətinliklərə üzleşir.

Nizamini gəldiyi qənaətə görə, ilk növbədə insanın kamilliyinin qayğına qalmaq lazımdır. Ali insan həttə cəmiyyət və çoban olanda da ədalətli. Hökmdar da düz yol göstərə, onu zülmədən, haqsızlıqdan uzaqlaşdırı bilər. Nizamini əsərlərini kasıb, sadə lakin ağıllı adamların biri-birindən maraqlı surətləri bəzəyir. Şahların tarixini yazmasa, əsərləri gələcək nəsillər üçün qoruna bil-

iril. Hakimiyyət və sevgiyə layiq olmaları sirlərinin axtarışının dastanıdır. Yeddi sarayda - yeddi günbəzdə yeddi iqlimdən - ölkədən gətirilmiş gözəllərini hər biri Bəhramı bir nağıl danışıq. Ne bu gözəllər, ne bu nağıllar, ne bu düzlülük təsadüfi deyil. Nizami özü bu mövzuya belə işarə edir:

Sanma nağılların boş əfsanədir, Her biri dopdolı bir xəzinedir. Hansı bir gözəlin qısaydı donu, Mən öz nəzmim ilə uzatdım onu ...Yeddi xəzinəsi var əsərin, demək Vurdum uzun, geniş naxışlı bəzək.

- Nizamini heç bir əsərində bu qədər təşbehlər, metaforalar, bən-zətmələr, bədii təsvir vasitələri ulduz, planet, bürc adları ilə eyniləşdirilir. Məsələn, YEDDİ QARDAŞ (yeddi planet), GÖYÜN İKİCƏ ÇÖRƏYİ (Günəş və Ay), GECƏNİN XƏLİFƏSİ (Ay), ÜSTÜRLAB (Astrolobiya - qədimdə ulduzların yer-

Qədim Hind, İran ədəbiyyatlarının ən mühüm cəhətlərindən biri budur. Fikri heyatdan alınmış əhvalatlarla möhkəmləndirmək, qanadlı sözü real hədəflərə “möhürləmək” - “Kəlifə və Dimnə”, “Min bir gecə” və ya Sədinin “Gülüstanı” bu üslubun parlaq nümunələridir. Bu baxımdan “Xəmsə” qeyri-adi bir heyət ensiklopediyasıdır. Bir poemada onlarla dastan süjeti iç-içədir. Bu gün dəbdə olan mif heyətləri də yeni deyil və Nizamini yaradıcılığında bunun son dərəcə maraqlı örnəklərini görmək olar.

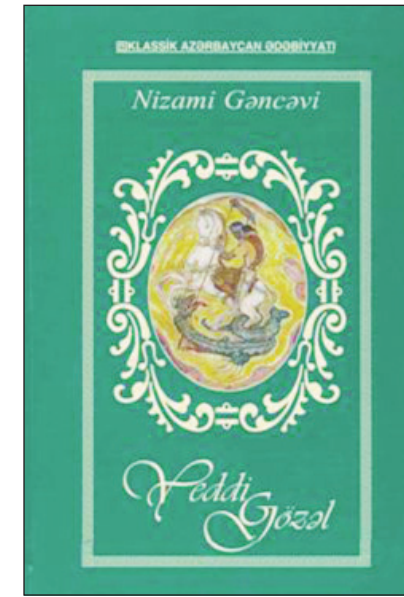
- Əsərdə yeddi hekayə danışılır, yeddi günbəz var, yeddi əsas gecə var, sonra yeddi məzlumun şikayəti... Sanki əsər rəqəmlərlə şifrələnib.

- Dediğim kimi poemada təsadüfi, göydəndüşmə heç nə yoxdur. “Bəhrəmmamə” adının “Yeddi gözəl”ə dəyişməsi və əsərin ədəbiyyat tarixində bu adda qalması yeddi rəqəminin çətinliyi ilə bağlıdır. Bu, hələ yətinəcə incələnməmiş bir məsələdir. Görünən budur ki, Nizami

dünyanın yeddi möcüzəsi, yeddi müdrik, qədim Şumerin yeddi böyük tanrısı, insanın əsər sisteminin maksimum əhatə dairəsinin yeddi rəqəmi ilə məhdudlaşması... bütün bunlar Nizamiyə bəlli olan mövzular idi və poemada bütün proseslərin yeddi rəqəmi ətrafında cərəyan etməsi, Bəhrəmin yeddi gözəlin sevgisindən, yeddi nağılin cazibəsindən, yeddi günbəzin rahatlığından, sonra isə yeddi məbusun onun gözünü açan hekayələrindən keçərək kamillik zirvəsinə çatması onunla nəticələnir ki, o, dünya həyatının öteriliyini və özünü dərk edir, yeni Allaha qovuşur.

- Nizami haqqında danışdığımız poemada qəribə bir çevrə qurub. Şah ov ovlayır, ad çıxarır, ona Bəhrəm Gur deyirlər - sanki qəhrəman Gur məsələsi ilə yaranır, sonra da duran arxasında gedib yoxa çıxır. Romanın əvvəlində sonluğun necə olacağına dair aydın işarələr var.

- Bu əsərdə hər şeyi möhkəm bir məntiqi ardıcılıq içindədir. Hötenin “Şərqi-Qərb divanı”nda “Qafiyəni

Kamillik yolu uzun və çətinidir

Sabir Rüstəmxanlı: “Nizami Gəncəvinin əsərləri bütün zamanlar üçündür və dünyanın hər yerində oxunmalıdır”

nəzərdə tutulur. Amma nədənsə bizdə hələ də Nizamini əsərlərini poema deyib dururlar. Sizcə, bunun səbəbi nədir və bu cür təsnifatı doğru qəbul edə bilərsinizmi?

- Nə roman bizim sözümdür, nə poema... O dövrdə geniş təbliğ olunan və qonşu xalqlara təsirsiz qalmayan “Şahnamə” ənənəsinə uyğun şəkildə iri həcmli, süjətli dastanlara kitab, yazı, məktub, boy mənasında “name” deyilib. Nizami də bu ənənədən yararlanıb, əsərləri bizim anlayışımıza görə dastandır. Dastanda düz yazı ilə şeir bir yerdədir. “Xəmsə”ni hər bir dastanı çağdaş təfəkkürə uyğun həm də roman adlandırılı bilər. “Roman” sözü roman dil qrupuna, italyan dillərində təhkiyə üsulu ilə qələmə alınan iri həcmli bədii əsərlərə roman deyirlər. Müqayisə üçün deyək ki, qədim türklərdə də el-ulus adı ilə onun haqqında deyilən sözlər eyni “boy” kəlməsi ilə ifadə olunurdu: “soy soyladı, boy boyladı”. Kompozisiya, süjet, insan xarakterləri, əhatə edilən mövzu və mətləb genişliyi baxımından bu poemaların hər biri bir “boydur”, gələcəyə ünvanlanan nədəm, mənsur romandır. Əslinə qalanda, ad şərtidir. Poema da, roman da, bu, özlüyündə heç nəyi dəyişmir.

- Maraqlı bir məqam da var. Nizamini bir sıra əsərlərindəki süjet Firdovsinin “Şahnamə”sində var, Nizami isə daim Firdovsinin yazmadığı məqamları qabartmağa çalışıb. Məsələn, “Yeddi gözəl”də Nizami yazır:

Şahların çox uzun tarixi vardı, Birindən birini vərsə yazmaq olardı. Bir dərin fikirlər varmış ki, o tək, Yazmış bu şeyləri nəzmə çəkərək. Yerdə qırıntılar qalmış o ləldən, Onu da çoxları buraxmaq əldən.

Bu barədə isə iki fikir var: bəziləri Nizami böyüklüyünü kölgəyə salaraq düşünür ki, o, tarixi təhrif edib; bəzilərinə görə isə Nizamini qəssid tarix yazmaq yox, ədəbiyyat yaratmaq olub.

qayısa etmək olurdu. Qələmə aldığı bəzi mövzuların “Şahnamə”də də işlənməsi Nizami Gəncəvinin rahatsız etmirdi. Nizami bu mövzuya müraciət etməyə də bilirdi, öz dediyi kimi dünya tarixində yazılmalı hadisələr çoxdur, onlardan birini yazıb bilirdi, lakin bu mövzunu seçib, ona görə seçib ki, Firdovsida bu mövzu yarımçıqdır, “ləl deşilməmiş qalıb”. Bu işi görmək Nizamiyə qismət olub:

Bakir söz demişəm, çox əllaşmışəm, Yarı deşilmiş bir gövhər deşmişəm. Doğru saydığımı yerinə qoydum, Her şeyin qədrini haqqıyla duydum.

- Əsərin adı orijinalda “Həfti peykar” - Yeddi planet, ulduz, cisim - olsa da, “Yeddi gözəl” kimi tərcümə edilib. Sizcə, əsərin adının təhrif edilməsi nə dərəcədə doğrudur?

- Məncə, burada təhrif yoxdur. Nizami “peykar” sözü ilə “gözəl”, “gəlin” sözlərini yanaşı, eyni mənada işlədib:

Ona ki fikrimi saldım sahmına Dedim ki, qoy onu düzüm dastana... Bəzədim yeddicə dilbər gəlinlə, Göyün hər qəlini bir dəfə belə Mənim gəlinimə baxarsa eger, Olar hər gözələ aşıq bir ölkər.

Göründüyü kimi, Nizamini ulduzlardan, daha doğrusu, yeddi planetdən çox, yeddi gözəl düşündürür.

- Əsərdə özünüdərk problemi önə çəkilib. Qədim Yunanıstanda məşhur fikir vardır: “Özün özünü tanı”. Nəman özünü dərk eləyib sahlıqdan əl çəkər, Bəhrəm Gur isə dünyanın gərdişini, sahlığı dərk edib qeyb olur. Nizamini ideal hökmdar ideyası bu mənzum romanda özünü göstərmir, insan anlayışı ideyası insanın özünü dərk etməsi ilə əvəzlənir. İstərdim söhbətimiz bu yöndə davam etsin.

- XII-XIII yüzilliklərdə Azərbaycan ərazisində yaranmış bədii və fəlsəfi fikir abidələrinə tariximizdə özəl

mir; kitab saraylarda və din ocaqlarında oxunur və qorunur, bunlardan yan keçmək olmaz, lakin oralarda yaşayanlar da tam ideal insanlar deyil. Şərait onu məcbur edir ki, əsərin hər hansı hökmdara ithaf etsin.

Bəhrəm Yeməndən İrana gəldikdən sonra ölkəni ədalətə idarə edir. Yəni Nizami üçün ənənəvi olan “adil şah” idealına yaxındır, bununla belə, müəllif öz qəhrəmanını yeni sınaqlara çəkir. Bəhrəmin yeddi qızla eysişmə, ova, əyləncəyə başı qarışır, bundan istifadə edən vəzir ölkəni talayır, zülm ərsə dayandır; rüşvət, əyri-leyib, qansızlıq baş alıb gedir, qorxu hissini və Allahı unudanlar ölkəni yeyib bitirir. Bu durumu eşidən düşmən gəlib ölkə sərhədinə dirənir. Belə vəziyyətdə məğlubiyyət qaçılmazdır. Bəhrəm yalnız həmin faciəli anda özünə gəlir. Çoban ona dərs verir. Anladır ki, mən sürünü ən etibarlı köpəyimə arxayın oldum, bir də ayıldım ki, şəhvətə uyan köpək sürünü qurda verir.

Burada Nizamini fəlsəfi aydınlıq: güclü düşməne qalib gəlmək istəyirsənə, ilk növbədə raiyyətinə, sadə adamları gücləndir. Ordudan öncə vətəndaşını bəsləməlisən.

Bu uzun yol - ov, əyləncə, eyş-işrət, gündə bir gözəlin qoynuna girmək, dinləyili nağıllar, çobanın söhbəti, nəhayət vəzirin həbs etdirdiyi günahsız insanları sorğu-suala tutmaq kamilliyə aparan yoldur. O ayılır, vəzirini cəzalandırır, xalqı qayğısızanə vətəndaşını bəsləməlisən.

Bu uzun yol - ov, əyləncə, eyş-işrət, gündə bir gözəlin qoynuna girmək, dinləyili nağıllar, çobanın söhbəti, nəhayət vəzirin həbs etdirdiyi günahsız insanları sorğu-suala tutmaq kamilliyə aparan yoldur. O ayılır, vəzirini cəzalandırır, xalqı qayğısızanə vətəndaşını bəsləməlisən.

Bu uzun yol - ov, əyləncə, eyş-işrət, gündə bir gözəlin qoynuna girmək, dinləyili nağıllar, çobanın söhbəti, nəhayət vəzirin həbs etdirdiyi günahsız insanları sorğu-suala tutmaq kamilliyə aparan yoldur. O ayılır, vəzirini cəzalandırır, xalqı qayğısızanə vətəndaşını bəsləməlisən.

Bu uzun yol - ov, əyləncə, eyş-işrət, gündə bir gözəlin qoynuna girmək, dinləyili nağıllar, çobanın söhbəti, nəhayət vəzirin həbs etdirdiyi günahsız insanları sorğu-suala tutmaq kamilliyə aparan yoldur. O ayılır, vəzirini cəzalandırır, xalqı qayğısızanə vətəndaşını bəsləməlisən.

Bu uzun yol - ov, əyləncə, eyş-işrət, gündə bir gözəlin qoynuna girmək, dinləyili nağıllar, çobanın söhbəti, nəhayət vəzirin həbs etdirdiyi günahsız insanları sorğu-suala tutmaq kamilliyə aparan yoldur. O ayılır, vəzirini cəzalandırır, xalqı qayğısızanə vətəndaşını bəsləməlisən.

Bu uzun yol - ov, əyləncə, eyş-işrət, gündə bir gözəlin qoynuna girmək, dinləyili nağıllar, çobanın söhbəti, nəhayət vəzirin həbs etdirdiyi günahsız insanları sorğu-suala tutmaq kamilliyə aparan yoldur. O ayılır, vəzirini cəzalandırır, xalqı qayğısızanə vətəndaşını bəsləməlisən.

Bu uzun yol - ov, əyləncə, eyş-işrət, gündə bir gözəlin qoynuna girmək, dinləyili nağıllar, çobanın söhbəti, nəhayət vəzirin həbs etdirdiyi günahsız insanları sorğu-suala tutmaq kamilliyə aparan yoldur. O ayılır, vəzirini cəzalandırır, xalqı qayğısızanə vətəndaşını bəsləməlisən.

ləşdiyi yüksəkliklər), ZİC (astronomiya cədvəli) ZÖHRƏ (Venera), MÜŞTƏRİ (Yupiter), SUR (Öküz bürcü) və s. Belə məqamlara fikir veribsinizmi?

- Əsərin dəyərini və poetik gücünü müəllif özü də dilə gətirir:

Bir misrası dürdür, bir misrası zər, Məniyə doludur bütün beyltər.

Əslində, Nizamini üslubu belədir. Əsər boyu beyltər sapa düzlümlü incilər kimi bir-birini əvəz edir; ecazkar təşbehlər silsiləsi baş alıb gedir.

Nizamini dahi intibah şairi olduğunu göstərən möcüzəli özəlliklərdən biri də onun bədii təsvir vasitələridir. Sizin dediyiniz kimi, ilk sırada planetlər, səma, günəş, ay, buludlar, yağış, ulduzlar, külək, qar və onların yerdəki təsirləri, izləri, onların insan taleyindəki və mənəvi ələmindəki şəkli, rolu dayanır.

Bununla yanaşı, dahi şairin təsvirlərindəki real boyalar və cəsarət insanı heyran qoyur. Məsələn, bir gün açıq saçığı yazdığı, hər şeyi öz adı ilə çağırmağı sevan ədəbiyyat - Nizamini sevgi səhnələrinin yanında öz poetiklikdən uzaqlığı və bəyazlığı ilə utanar. Kişi-qadın münasibətlərinin təsvirində Nizami sənə qədrini bilsə, özünü tanısa, maddiyətə uymasa, ömrün qısalığını dərk etsə və onu gözələyən əbədi həyata inansa, kamillik mərtəbəsinə yüksələcəkdi.

- Sizcə, poemada yeddi hekayənin danışılması, müasir ədəbi cərəyanlardakı “roman içində roman” texnikasına nə dərəcədə uyğun gəlir?

- “Müasir ədəbi cərəyanlar” dediyimiz köhnə cərəyanların təkrarından başqa bir şey deyildir. “Yeddi gözəl”in və yeddi məzlum esirin hər birinin öz hekayəsi var. Və onların hər biri müstəqil məntədir. Bu on dörd süjetin hər biri məharətlə ümumi süjetə bağlanmışdır və şairin böyük yaradıcılıq idealına xidmət edir.

- “Yeddi gözəl” sevgi dastanı de-

gəncəvi yeddi günbəzlə, yeddi rənglə, yeddi planetlə və poemadakı digər rəmzlər ilə kainatın və insan taleyinin vəhdətini qələmə almışdır. Nizami Gəncəvinin yaxından bildiyi İslam ənənələrində rəqəmlərin hər birinin öz mənası var. Məhəmməd Peyğəmbərə görə, insanın ən böyük bacarıqlarından biri rəqəmlərin siri-ni açmaq olmuşdur. İslam inancına görə 12 - bürcürləri, 9 - göyün yeddi qatını, 7 - planetləri - yeni ata başlanğıcı, 4 - elementləri - yeni ana başlanğıcı, 3 - təbiəti - minerallar, bitkilər, canlıları göstərir.

Nizami “Yeddi gözəl”in nağıllarını da düzərək yenə insanın kamillik yoluna, yeni cəhətdən aydınlığa gedən yolunu nəzərdə tutmuşdur. İlk günbəzdə Bəhrəm qara günbəzdə qara iqlimdən gətirilmiş qızın qara rəngli nağılıni dinləyir. Süjet də bu rəngə uyğundur. Yeddinci günbəzdə otaqda danışılan nağılin rəngi ağdır. İslam inancına görə, qara - gecə, kaos, ölüm, yeraltı dünya işarəsidir. Ağ isə təmizliyin, bakirəliyin, gündoğunun, pozitiv düşüncənin, ümidin - Ağ atlı oğlan - əlamətidir. Qara Qərbdür, ağ Şərqi... Qırmızı uğur, savaş, qandır. Beləliklə, nağılların hər birinin öz mənası var.

Nizamini gözündə insan günəşdir. Dünyanın ən dəyərlı sərvətidir. Hər cür sevgiyə, ucalığa layiqdir. Öz qədrini bilsə, özünü tanısa, maddiyətə uymasa, ömrün qısalığını dərk etsə və onu gözələyən əbədi həyata inansa, kamillik mərtəbəsinə yüksələcəkdi.

Bir vaxt ağsaqqal bir tarzən mənə göy qurşağı kimi yeddi rəngli kağızda neşr olunmuş qalın bir kitab göstərmiş, “bu kitab muğam haqqındadır” demişdi. “Muğamlar da rənglidir və qaradan ağa doğru düzlübdür”. Bunu deyib hər rəngə uyğun muğamdan kiçik bir parça çalmışdı.

Nizami yeddi planetlə yeddi rəngli günbəzlərin, oradakı gözəllərin təmsil elədiyi ölkələri vəhdətdə dünyanın yeddi güdə yaradılmışdır, musiqinin yeddi notu, göy qurşağının yeddi rəngi, həftənin yeddi günü,

Bəhrəm-Gur icad edib” adlı bir şeir var. Təbii ki, bu bir əfsanədir. Qafiyə Bəhrəmdən da öncə olub. Amma Nizami Bəhrəm - Gurun heyatını - başlanğıcı ilə sonunu iki misra kimi bən-zər etdilər it, şir, çəşidli quşlar, heyvanlar hamısı rəmzi mənə daşıyır. Gur də Bəhrəmin taleyidir, ardınca dartıb aparır.

- Əsərin quruluşu - nağılların danışılması sizcə, “Min bir gecə” nağılları ilə nə dərəcədə bağlıdır?

- Nizami özü bu əsəri yazmazdan öncə Şərqi bütün söz xəzinələrinə baş vurduğunu qeyd edir.

- Əsərdə hər rəngin öz mənası var. Bəhrəmə danışılan hekayətlər qara günbəzdən başlayır ağ günbəzdə bitir. Sanki Bəhrəm qaran, çirkəbdən ağa, paklığa qovuşur.

- Bu əsər intibah ideyasını daşıyır və dünya intibahının ən parlaq incilərindən biri, insanlığın ana yasağıdır. Nizami tək Bəhrəmi yox, bütün insanları bu yolla qaradan ağa doğru aparıb, təmizləmək, hamını haqq-ədələtə qovuşdurmaq istəyir.

- Sevdimiz hər əsərin hansısa dərəcədə bizim həyatımıza bağlılığı olur. Sizin bu əsərlə həyatı mənada bağlılığınız nədədir?

- “Yeddi gözəl” tam bu günün əsəridir; cahillik və insanın vəhşi təbiəti üzündən dünyada axan qanlara üsyan kitabıdır. Kamillik yolu uzun və çətinidir. İnsan özü bu yolun hansı mərhələsindəndir - demək çətinir. Amma mənə, insanın öz nəfsinə hakim olmasına hələ çox qalır. Nizamini özüünü dərk və kamillik ideali hələ qüvvədədir. Bu yol başa çatmayacaq. Bu baxımdan Nizami Gəncəvinin əsərləri bütün zamanlar üçündür və dünyanın hər yerində oxunmalıdır.

Söhbətəşdi: Fərid Hüseyn